

УДК 316.6:316.334.3

DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2026.27.32>

ІНСТИТУЦІЙНА ДОВІРА ЯК РЕСУРС КЕРОВАНOSTI ТА СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

Вадим Швед

Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»

вул. Д. Майбороди, 6, м. Вінниця, Україна, 21000

<https://orcid.org/0000-0001-5497-0975>

e-mail: osvitav@gmail.com

У статті інституційна довіра інтерпретується як багаторівневий психосоціальний індикатор якості взаємодії громадянина з публічними та соціальними інституціями, який одночасно відображає стан демократичної легітимності та впливає на конфігурацію громадянської активності. Розкрито зміст довіри як психологічного стану готовності прийняти вразливість і ризик взаємодії за умов неповної інформації та уточнено специфіку інституційної довіри як довіри до абстрактних систем, процедур і ролей. Обґрунтовано, що в сучасному світі довіра стає критичним ресурсом керування, оскільки полегшує кооперацію, знижує транзакційні витрати контролю та стабілізує очікування в умовах зростання складності, поляризації й інформаційних викривлень. Розглядається поєднання: когнітивний підхід до довіри як рішення у ситуації невизначеності, системне розуміння довіри як редукції соціальної складності, концепції процедурної справедливості та інституційні пояснення узагальненої довіри. Емпіричну ілюстрацію становлять результати авторського онлайн-опитування щодо оцінки рівня довіри до соціальних інституцій, у якому первинна база містила $N=85$. Узагальнений індекс інституційної довіри становить $M=3,04$ за шкалою 1–5 при $SD=0,70$ та високий внутрішній узгодженості $\alpha=0,926$. Найбільш виразним чинником зниження довіри є процедурний вимір, пов'язаний із переживанням вибірковості та залежності ставлення інституцій від статусу або ресурсів. Показано, що інституційна довіра є індикатором не лише лояльності, а й структури участі, зокрема переходу від конвенційних форм до контролюючих і горизонтальних практик.

Ключові слова: довіра, формування довіри, педагогічна довіра, інституційна довіра, демократичний розвиток, легітимність, процедура справедливості, соціальний капітал, шум суджень.

Постановка проблеми та аналіз досліджень. Довіра належить до фундаментальних соціально-психологічних феноменів, які водночас є повсякденно очевидними та теоретично складними, оскільки поєднують оцінювання, емоційне переживання і готовність діяти в ситуації ризику. У міждисциплінарній традиції довіру описують як психологічний стан, за якого суб'єкт погоджується на вразливість, спираючись на позитивні очікування щодо намірів або поведінки іншої сторони, причому ці очікування не дорівнюють певності й завжди містять залишкову невизначеність [17]. Саме тому довіра функціонує як інструмент прийняття рішень у світі, де повна верифікація є недосяжною або надмірно затратною, а взаємодія все одно має відбуватися.

Інституційна довіра є специфічним різновидом довіри, адже її об'єктом виступає не окрема особа, а абстрактні системи, нормативні правила, процедури та ролі, через які інституції відтворюють передбачуваність соціального порядку [12]. На відміну від міжособистісної довіри, що часто формується через знання про характер і поведінкові патерни конкретної людини, інституційна довіра ґрунтується на очікуванні того, що однакові правила застосовуються для всіх без виключення так само, рішення приймаються не

© Вадим Швед, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

ISSN 2522-1876 (Print), ISSN 2663-4465 (Online)

випадково, а за процедурою, а відхилення від стандарту породжує санкції. За системного підходу довіра розглядається як механізм редукції соціальної складності, який дозволяє діяти без тотального контролю й тим самим знижує транзакційні витрати взаємодії [14]. З управлінської точки зору, інституційна довіра проявляється як здатність скорочувати витрати узгодження, контролю та страхування від опортунізму, підвищуючи швидкість і якість кооперації [8; 9].

Важливість розуміння довіри та інституційної довіри у сучасному світі посилюється трьома взаємопов'язаними процесами. Перший процес пов'язаний із різким зростанням складності соціальної реальності, коли пересічна людина дедалі частіше змушена покладатися на рішення експертів, організацій і державних структур, не маючи можливості самостійно перевірити повний ланцюг причин і наслідків. Другий процес пов'язаний із поляризацією та інформаційною фрагментацією, коли під впливом суперечливих сигналів зростає нестабільність оцінок і підвищується ризик помилкових узагальнень щодо надійності інституцій. Третій процес пов'язаний із кризовими викликами, коли ефективність управління залежить від здатності інституцій мобілізувати підтримку, забезпечити виконання рішень і зберегти легітимність навіть за непопулярних кроків. За даного підходу, інституційна довіра стає не фоновою характеристикою, а індикатором того, чи працює демократія як система передбачуваних правил і підзвітних процедур, чи ми маємо справу із випадковим набором рішень.

У теоріях демократичної легітимності особливу роль відіграє процедурна справедливість, оскільки громадяни схильні визнавати рішення легітимними не лише через їхню вигідність, а й через якість процесу, нейтральність застосування правил, повагу до людини та відчуття «справжності голосу» [18]. Коли процедура сприймається як вибіркова, довіра знижується навіть там, де інституція залишається функціонально корисною. У таких умовах громадянська активність може змінювати форму, посилюючи контрольні, наглядові й горизонтальні практики, або переходити в режим відчуження та виходу з інституційної взаємодії. Метааналіз наслідків політичної довіри показує, що зв'язки довіри з формальними каналами участі та комплаєнсом частіше виявляються слабкими або помірними, а зв'язок з неформальною участю може бути нестійким, що підтверджує неоднорідність механізмів участі [10].

Окремої уваги потребує когнітивний аспект нестабільності довіри, який можна пояснювати не лише зміщеннями, а й випадковою варіативністю суджень, описуваною як шум. Шум означає, що оцінки можуть істотно коливатися у співставних ситуаціях через контекст, інформаційний фон і емоційний стан, що породжує переживання непередбачуваності навіть без реальних змін у поведінці об'єкта оцінювання [13]. Для інституційної довіри це особливо критично, оскільки інституція має бути передбачуваною за визначенням, а будь-яка видима непослідовність швидко перетворюється на сигнал ненадійності правил.

В українському контексті дослідження інституційної довіри додатково актуалізоване тим, що дефіцит довіри до суспільно-політичних інститутів має тривалі наслідки для стійкості демократичних процедур, ефективності державних сервісів і здатності суспільства координувати колективну дію [1]. Паралельно інституційний вимір узагальненої довіри та соціального капіталу підкреслює, що якість і неупередженість публічних інститутів створює умови для довіри, яка виходить за межі близького кола та підтримує готовність співпрацювати з незнайомими, що є важливим ресурсом громадянської активності [2; 16].

Мета статті полягає в теоретичному уточненні понять довіри та інституційної довіри, у поясненні їхнього значення для громадянської активності та демократичного

розвитку, а також в емпіричній ілюстрації ключових психологічних вузлів інституційної довіри на основі результатів опитування.

Виклад основного матеріалу. Довіра як психологічний феномен у структурно поєднує когнітивний, емоційний і поведінковий компоненти. Когнітивний компонент полягає в оцінюванні ймовірності передбачуваної й прийнятної поведінки іншої сторони, емоційний компонент відображає переживання безпеки або загрози, а поведінковий компонент проявляється як готовність діяти так, ніби позитивне очікування є достатньою підставою для взаємодії. На суспільному рівні ця готовність означає, що громадянин приймає ризик звернення до інституції, дотримання правил і делегування повноважень, очікуючи, що правила будуть застосовані послідовно, а інституція діятиме компетентно і добросовісно. У системному вимірі довіра виступає ресурсом керованості, який скорочує транзакційні витрати контролю й прискорює кооперацію, а отже впливає на ефективність управлінських рішень і економічної взаємодії [9; 14].

Інституційна довіра формується як інтеграція трьох блоків очікувань. Перший блок пов'язаний із компетентністю інституції та її здатністю досягати результату. Другий блок пов'язаний із добросовістю і ціннісною узгодженістю, тобто з очікуванням, що інституція не використає владу проти громадянина й дотримуватиметься зобов'язань. Третій блок пов'язаний із процедурною справедливістю та підзвітністю, тобто з переживанням нейтральності правил, рівності ставлення і можливості бути почутим [18]. Саме третій блок часто є вирішальним для перетворення ситуативної підтримки на стійку легітимність, оскільки відображає не лише результат, а спосіб, яким інституція взаємодіє з людиною.

Аналіз результатів емпіричного дослідження доцільно розпочати з урахуванням того, що вибірка $N=85$ репрезентує переважно міське середовище з високою часткою поєднання навчання і праці, а отже інтерпретація отриманих оцінок має бути чутливою до контексту щоденної взаємодії респондентів з інституціями. Структура вибірки, у якій представлені 70 жінок і 15 чоловіків, 77 мешканців міста і 8 мешканців сільської місцевості, 73 особи мають магістерський рівень освіти і 12 бакалаврський рівень, а також перевага працюючих осіб, задає сприйняття інституцій як таких, з якими респонденти контактують не лише як громадяни, а й як учасники освітніх і професійних процесів. Це підсилює значущість процедурної складової довіри, оскільки саме через процедури люди найчастіше переживають рівність правил, доступність сервісів, повагу, нейтральність і передбачуваність рішень.

Узагальнений індекс інституційної довіри, обчислений за 12 твердженнями із застосуванням інверсії негативно сформульованих позицій, становить 3,04 за шкалою 1–5 при $SD=0,70$ та високій внутрішній узгодженості $\alpha=0,926$. Поєднання помірно середнього рівня з високою надійністю шкали є важливим, оскільки воно означає, що вимірюваний конструкт є внутрішньо цілісним, а варіативність відповідей радше відображає реальні відмінності у сприйнятті, ніж випадкове «шумове» реагування на формулювання. З огляду на $N=85$ та $SD=0,70$ стандартна похибка середнього є невеликою, тому середній рівень 3,04 можна вважати достатньо стабільною оцінкою для цієї вибірки. Якщо оцінювати інтервал навколо середнього, то він є відносно вузьким, що означає, що сукупна позиція респондентів тяжіє до помірної довіри, а не до крайніх полюсів.

Водночас змістовно важливим є не лише середній рівень, а структура розподілу, оскільки саме вона показує, чи є довіра консолідованим станом або конфліктним полем оцінок.

Профіль розподілу індексу демонструє помірну поляризацію. У групі низьких значень індексу на рівні 2,50 і нижче перебувають 23 особи, а у групі високих значень на рівні 3,50 і вище перебувають 25 осіб. Це означає, що майже третина вибірки схильна до підвищеного скепсису, майже третина демонструє відносно позитивне ставлення, а решта

займає проміжну позицію. Для інституційної довіри така конфігурація є показовою, оскільки інституції виконують функцію загальних правил і мають сприйматися відтвореними для різних людей. Коли оцінки помітно розходяться, це може відображати нерівномірний досвід контактів, різні інформаційні фони та відмінності в очікуваннях щодо того, що означає справедливе і якісне інституційне рішення. Доречним є когнітивний ракурс, у якому довіра виступає рішенням в умовах неповної інформації, а оцінювання спирається на сигнали надійності, включно з послідовністю рішень, прозорістю мотивів і відчуттям процедурної рівності. Коли ці сигнали суперечливі, зростає ймовірність варіативності суджень і появи стану, який суб'єктивно переживається як непередбачуваність, що концептуально узгоджується з ідеєю шуму суджень [14].

Змістовний аналіз відповідей за узагальненими твердженнями дозволяє описати специфічну суперечність, яка часто характерна для інституційної довіри. З одного боку, у відповідях підтримується нормативне припущення, що інституції загалом мають заслуговувати на довіру і повинні виконувати зобов'язання. З іншого боку, проблемним ядром виступає переживання того, що інституціям важко довіряти в повсякденній практиці, що вони можуть діяти у власних інтересах і що звернення завершуються розчаруванням. Така комбінація вказує на розрив між бажаним уявленням про інституційний порядок і досвідом взаємодії, який не забезпечує достатньої передбачуваності.

Тобто це означає, що довіра не є стабільним станом, а радше балансує між обережною готовністю взаємодіяти і латентним очікуванням ризику. У соціально політичному вимірі цей розрив є суттєвим, бо саме він визначає, чи перетворюється участь на конвенційне співробітництво з інституціями, чи набирає контрольного характеру, коли людина взаємодіє з підвищеною підозрою і потребою додаткових гарантій [11; 19].

Результати оцінювання семи інституцій за уніфікованими судженнями, де інтегральні середні варіюють у межах 2,78–3,71, демонструють диференційовану картину інституційної довіри, коли довіра розподіляється нерівномірно залежно від об'єкта. Така нерівномірність є очікуваною, оскільки різні інституції мають різні функції, різний рівень видимості результатів і різний тип контакту з громадянином. Проте найбільш вагомим є те, що незалежно від конкретної інституції повторюється один і той самий механізм ерозії довіри, а саме процедурний вимір, який пов'язаний із залежністю ставлення від статусу, зв'язків або матеріальних можливостей. Саме цей компонент найчастіше руйнує відчуття рівності правил і провокує висновок, що рішення можуть бути вибірковими.

Логіка процедурної справедливості дає нам змогу зрозуміти, чому цей компонент є більш «токсичним» для довіри, ніж окремі помилки або навіть тимчасова неефективність. Якщо людина переживає, що виконувана інституцією процедура є об'єктивно нейтральною і «заслужовує на повагу», вона здатна приймати навіть небажані результати як легітимні, тоді як досвід вибіркової у інституційних діях швидко підважує саму ідею справедливого правила [19].

З точки зору управлінського й психолого-економічного аналізу це означає, що дефіцит процедурної довіри підвищує витрати взаємодії, бо людина змушена шукати приватні гарантії, додаткові канали впливу або альтернативні способи вирішення проблем, що фактично заміщує інституційні правила неформальними механізмами [9; 10].

Важливим підсумком є інтерпретація виявленої конфігурації як розриву між інструментальною корисністю і нормативною легітимністю. Частина інституцій може оцінюватися як такі, до яких доцільно звертатися для вирішення проблеми, але водночас вони можуть не сприйматися як справедливі й нейтральні.

З точки зору психології довіри це означає, що людина може взаємодіяти з інституцією прагматично, не переходячи до стійкого стану довіри. Саме тому в емпіричному

профілі одночасно присутні помірні середні оцінки довіри та сегмент виразного скепсису. Така структура добре пояснює, чому інституційна довіра є індикатором не лише лояльності, а й типу громадянської активності. За помірної довіри і дефіциту процедурної справедливості активність не обов'язково знижується, але змінює форму, посилюючи громадський контроль, моніторинг, публічний нагляд і горизонтальну самоорганізацію. Це узгоджується з узагальненими висновками про неоднорідний зв'язок політичної довіри з різними типами участі, де конвенційні канали є більш чутливими до довіри, тоді як неформальна участь може підтримуватися іншими мотиваційними й мережевими механізмами [11; 16; 17].

Додатково варто звернути увагу на стабільність оцінок і роль шуму суджень у формуванні інституційного скепсису. Навіть за однакових «об'єктивних» умов різні люди можуть формувати різні висновки через відмінності у доступі до інформації, різну вагу негативних і позитивних епізодів, а також через контекстні фактори. Якщо інституції не забезпечують прозорих пояснень і повторюваних процедур, громадянин отримує суперечливі сигнали, і це збільшує варіативність оцінок як між людьми, так і з боку тієї самої людини але в різні часові проміжки. У такому разі відчуття непередбачуваності може виникати не лише через реальні відмінності у рішеннях, а й через коливання суджень, які психологічно сприймаються як підстава для обережності. Це дозволяє інтерпретувати процедурний вимір не лише як етичну проблему, а і як когнітивну проблему керованості, коли брак відтворюваності підсилює шум і знижує стабільність довіри як стану [14; 15].

Зрештою, розширений аналіз результатів дозволяє нам підкреслити, що у вибірці $N = 85$ інституційна довіра характеризується помірним середнім рівнем, високою внутрішньою узгодженістю вимірювання і помірною поляризацією оцінок, а ключовою точкою ризику виступає процедурний компонент, пов'язаний з відчуттям вибірковості. Таким чином, дії щодо підвищення інституційної довіри мають бути спрямовані не лише на ефективність, а насамперед на відтворюваність правил, нейтральність процедур, прозорість пояснень і підзвітність. Саме ці параметри зменшують когнітивну невизначеність, знижують шум суджень, підсилюють відчуття рівності правил і створюють умови, за яких громадянська активність частіше переходить у конструктивну взаємодію з інституціями, а не в режим постійного контролю або виходу з інституційної взаємодії.

Висновки. Інституційна довіра є показником того, наскільки громадяни сприймають інституції як передбачувані й такі, що діють за правилами, а не ситуативно. Критичною умовою її підтримання виступає процедурна справедливість, оскільки саме нейтральність процедур, рівність ставлення й відчуття можливості бути почутим визначають легітимність рішень.

За результатами проведеного дослідження зафіксовано помірний рівень інституційної довіри та помітну поляризацію оцінок. Найбільш уразливим чинником виявився процедурний компонент, пов'язаний із переживанням вибірковості. Це означає, що підвищення довіри доцільно пов'язувати передусім із підсиленням відтворюваності правил, прозорості рішень і підзвітності, а не лише з комунікаційними заходами.

Список використаної літератури

1. Зеленько Г. Довіра до суспільно-політичних інститутів в Україні і наслідки її дефіциту для країни. *Studia Politologica Ucraino-Polona*. 2018. Вип. 8. С. 108–118.
2. Кожем'якіна О. М. Довіра та соціальний капітал, просторова ціннісно-нормативна інтерпретація. *Демографія та соціальна економіка*. 2016. № 1 (26). С. 118–131.
3. Крижанівська Ю. В., Свідерська О. І. Теоретико-методологічний аналіз психологічного підходу до феномену довіри. *Вісник Національного університету оборони України*. 2020. № 58. С. 107–112.

4. Москаленко В. В. Соціальна психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2008.
5. Перепелиця Н. О. Довіра як чинник політичного розвитку, погляд Френсіса Фукуями. *Політикус*. 2019. № 2. С.11–16.
6. Разумков Центр. Оцінка ситуації в країні, довіра до соціальних інституцій, політиків, посадовців та громадських діячів, ставлення до виборів під час війни, віра в перемогу. Лютий–березень 2025. Київ, 2025.
7. Савченко О. В., Петренко В. В., Тімакова А. В. Методика довіри-недовіри особистості до світу, до інших людей, до себе А. Купрейченко, україномовна адаптація, валідизація та стандартизація. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Психологія*. 2022. Вип. 5. С. 16–22.
8. Швед В. В., Дудник М. Про деякі питання довіри в організаційному управлінні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Психологія*. 2025. № 4. С. 161–166.
9. Швед В.В., Ковтун А.В. Довіра як психолого-економічний феномен. *Інклюзія та суспільство*. 2025. № 3. С. 74–81.
10. Devine D. Does Political Trust Matter? A Meta-analysis on the Consequences of Trust. *Political Behavior*. 2024.
11. Fukuyama F. Trust. The Social Virtues and the Creation of Prosperity. New York. Free Press. 1995.
12. Giddens A. The Consequences of Modernity. Cambridge. Polity Press. 1990.
13. Kahneman D., Sibony O., Sunstein C.R. Noise. A Flaw in Human Judgment. New York. Little, Brown Spark. 2021.
14. Luhmann N. Trust and Power. Chichester. Wiley. 1979.
15. Putnam R. D. Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community. New York. Simon and Schuster. 2000.
16. Rothstein B., Stolle D. The State and Social Capital. An Institutional Theory of Generalized Trust. *Comparative Politics*. 2008. Vol. 40 (4). P. 441–459.
17. Rousseau D. M., Sitkin S. B., Burt R. S., Camerer C. Not So Different After All. A Cross-Discipline View of Trust. *Academy of Management Review*. 1998. Vol.23 (3). P.393–404.
18. Tyler T.R. Procedural Justice, Legitimacy, and Effective Law Enforcement. *Crime and Justice*. 2015. Vol. 44 (1). P. 5–46.
19. Valgarðsson V., Jennings W., Stoker G., Bunting H., Devine D., McKay L. A Crisis of Political Trust? Global Trends in Institutional Trust from 1958 to 2019. *British Journal of Political Science*. 2025.

INSTITUTIONAL TRUST AS A RESOURCE FOR GOVERNABILITY AND SOCIAL CAPITAL

Vadym Shved

Vinnitsia Institute of Economics and Social Sciences University "Ukraine",

6 D. Maiborody St., Vinnitsia, Ukraine, 21001

<https://orcid.org/0000-0001-5497-0975>

e-mail: osvstav@gmail.com

In the article, institutional trust is interpreted as a multilevel psychosocial indicator of the quality of citizens' interaction with public and social institutions, which simultaneously reflects the state of democratic legitimacy and shapes the configuration of civic engagement. Trust is conceptualized as a psychological state of willingness to accept vulnerability and interactional risk under conditions of incomplete information, and institutional trust is specified as trust in abstract systems, procedures, and roles. It is argued that in the contemporary world trust becomes a critical resource for governability, as it facilitates cooperation,

reduces the transaction costs of control, and stabilizes expectations amid rising complexity, polarization, and information distortions. The paper integrates a cognitive view of trust as a decision under uncertainty, a systems understanding of trust as a reduction of social complexity, procedural justice theory, and institutional explanations of generalized trust. The empirical illustration draws on the results of an author's online survey assessing trust in social institutions with a dataset of $N=85$. The generalized institutional trust index equals $M=3.04$ on a 1–5 scale ($SD=0.70$) with high internal consistency ($\alpha=0.926$). The most salient factor undermining trust is the procedural dimension associated with perceived selectivity and the dependence of institutional treatment on status or resources. The findings show that institutional trust is an indicator not only of loyalty but also of the structure of participation, including shifts from conventional forms toward oversight-oriented and horizontal civic practices.

Key words: trust, trust formation, pedagogical trust, institutional trust, democratic development, legitimacy, procedural justice, social capital, judgment noise.

Дата першого надходження статті до видання: 20.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026